

מזמור ראשון

כוונת המזמור לשבח מעלת החכמה ושהיא תכלית שלימות האדם ושרואו לחיות כל פעולותיו פונות אל זה התכלית הנכבד. ומלת אשרי היא מענין ותומכיה מאושר (משלי ג יח) און שמעך ותאשרני (איוב כט יא) ותסלה נאמרת לעולם בלשון רבים אשרי אשריו אשריך ישראל (דברים לג כט) מפני שהיא אמורה על קבוע הצלחות שאין דרך (8 b) לאשרו להצלחת דבר אחר אלא איכ אותו דבר כולל הצלחות רבות. ויחס בענין שלוש כתות כל אחת בלשון מיוחד בפני עצמו וכן ההתדבקות בהם ויחס לכל אחת מהם לשון מיוחד וכן באיכות הנהגותיהם והכתות הם רשעים וחטאים ולצים וההרבק בהם הוזכר בלשון הליכה ועמידה וישיבה והנהגותיהם הוזכרו בלשון עצה ודרך ומושב ורבותי ע"ה שאלו²) וכי מאחר שלא הלך סחיבן עמד ואם לא עמד סחיבן ישב אלא מלמד שאם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישב. נראה שההליכה מצלם היא הליכה הרגל בלא שום עקוב בעולם והעמידה היא עכבה מוקטת כאדם ששוחה שם בעמידה והישיבה היא עכבה תמידית כאדם שיושב עמם והבתם תביא לעמוד בדרכם ולאחוז מדותיהם עד שבסוף ישב כמושכם כמוהם. ומ"ם נראה לי לפרש דרך אחרת והוא שההליכה מצלי יורה על אחיזה חזקה ומתמדת יותר מן העמידה והעמידה יותר מן הישיבה כמו שנבאר והענין מצלי הוא שלא כיון לשבח בזה מי שאינו רשע או מכעים ומורד שאין מן הראוי לוטר אשרי מי שאינו סין או כופר או רשע או מכעים שאף החסון והמפחותים ימאנו וימאסו זה ויכירו פחיתותו אבל הכוונת

(1) מגילה דף ג ע"א על פס' בדניאל י ו. (2) ע"ו יח ע"ב, שריפ סופ' א סי' ו.

לשבת מי שפורש מדרכי הקולם במה שרוב הקולם בוחרים בו ונמשכים אחריו כדי
 ליחד לבבו והנהגותיו לתורה ולעבודת האל ית' ורשעים נאמ' הנה על החמיה
 אחרי המרף והמסון מלשון ככל יפנה ירשיע (ש"א יד יז) והוא ישקיט ומי ירשיע
 (איוב לד כט) ולא ימלט קשע את בעליו (קהלת ה) ובלעז ברוגיניץ¹). וזמא' נאמ'
 על המשך יותר מדאי אחר התאוות כבלתי צורך הכריחי לעסדת גופו רק דרך הנאה
 ומותר וכמו שייחסו לשון זה על השנגות כמו שאמר² קונות אלו חזונו פשעים אלו
 המרדים חמאים אלו השנגות (9 a) ואע"פ שהוא משתמש בהם ככוונה וכחירה, הוא
 מכור שמאחר שאין המעשה עכירה מזהרת שלא יחמא בהשתמשו כענין דרך הנאה
 ומותר. ולצ"ם הם אנשים פנויים מצד פחיתותם ושוללותם מכל חכמה ומידעת
 מלאכה או מסון שיתעסקו בו ומעבירים עתותיהם כהבל ובישיבת קרנות כדבר
 בעניני הקולם ובפרטי בני האדם זה ככה וזה ככה כמאמ' החכם שאמ' הפחותים
 הנבלים יוציאו כדבר על הנכבדים מעלתם. ואין פסק שכל המתכבד מן
 התורה ונסע מלכת בדרכי עבודת האל בזולת היותו מן הכופרים והמכקעים הוא מכת
 מאלו הסכות או מצד הסייתו אחר המסון והמרף והכבוד והנצוח והשררות, או
 מצד שלוח גופו להמשך אחר התענוגים והתנאות, או להיות שואף רוח ומתענג
 בישיבת קרנות ועמידת השוקים והרחובות לשמוע המתחדש ולספר כהכלי חזמן
 ולחפש אחר בני אדם כזמנו. יש שכתבו מניעתם מצד אחת מאלו הסכות, יש שבאמ'
 מצד שתיים מהם ויש שבאמ' מצד כולם ואחר זה נראה שלשון הליכה לא נאמ'
 על הליכת הרגל אבל על אחיות הדרכים והנהגות לגמרי כדרך וחלכת בדרכיו
 (דברים כח ט), ויך בדרך ויבעם בן נבט (מיא טו לד). ומצד היות מלת רשעים
 נאמרת הנה על הסוחרים והמתעמלים בהרוחת המסון המשיך בו מלת קצת כי לא
 דבר רק אבל נעשה בהנהגה ובמתון ובעצה נכונה ומצאנו הליכה בעצה כמו
 ילכו במועצותיהם (מוזר פא יג) ושכח מי שלא אחז דרכיהם לגמרי עד שימנה
 מהם אלא שהשתדל במרף עצמו וביחו עד שיעבור עתו דרך כבוד עד פה יבא ולא יוסף
 לבעבור יתן לנפשו חוקה ולא ישליכנה אחרי גוו ולא יתקה שפחה נחרפת לחסיית
 רוב מסון ועושר ונכסים. ואמ' אח"כ ובדרך חמאים כלומ' בהנהגת הנמשכים
 אחרי יצרם ורודפים אחר התאוות והתענוגים לא עמד ר"ל לא נתעכב מלשון
 יעמדו ימים רבים (ירמ' לב יד) (ומלת עמד) ושכחו בזה (9 b) שלא נתעכב ההנהגה
 עד שימשוך³ אחריה דרך הנאה ומותר אבל יקה ממנה הראוי לפי הצורך התכריחי
 לבד. ואמ' אח"כ וכמו שב לצ"ם והוא שאין צורך לאדם בהנהגתם לא ישב
 כלל כלומ' אין צריך לומר שלא אחז דרכיהם ושלא נמלך אחריהם אלא

(1) ברוגיניץ הוא בינוני מן brugir (בל"צ bruire) וענינו פועל אי-מנוחה וערבוביא

(2) יוסט לו ע"ב. (3) נראה שצ"ל שלא נתעכב כהנהגה

לא נתן נפשו להושיב עצמו כיניהם כלל אפי' דרך קראי. ואמ' אח"כ (ג) כי אם בתורת ה' הפצו ללמוד אותה ולהתעסק במצותיה ובתורתו יחגה יומם ולילה ר"ל שישקוד על לימודה תמיד ודרו"ל בתחלה נקראת תורת ה' ולבסוף נקראת על שמו¹) וראיה לדבריהם שאלו חיתה מלת ובתורתו חזרת על האל היה לו לומר וברחו כסננהג כפל ענין במלות שונות אבל אחר שאמר בתורת ה' וחזר ואמר ובתורתו נראה שאמרה על עצמו וא"כ יהיה הפי' כי אם בתורת ה' הפצו ללמוד אותה ואחר שידעה נקראת תורתו יחגה בו יומם ולילה והענין שיתא פורש מדרכי העולם וישים כל כוונותיו לעסוק בתורה בכלליה כפרטיה וסודותיה וסתריה ואז יהיה (ג) כעץ שתול על פלגי מים ר"ל סמוך לפלגי מים כדרך ועליו מטח מנשה (כמדבר ב כ) והדמיון הוא שכמו שהעץ הנטוע סמוך למים שלא יפסק לחותו כן הוא לא תשתכח תורתו וכן כמו שהעץ הנזכר פריו יתן בעתו ולא יתאחר לסכת יובש כן הוא יתן לבני אדם פריו בעתו ר"ל שישפיע מחכמתו לזולתו אחר שישלים עצמו שזו היא סוף מדריגת החכמה כמו שאמרו חכמי המוסר תחלת החכמה השתיקה ר"ל שישתוק ויאזין והשנית החכנה ר"ל שיתכונן בה מעצמו והשלישית חירודה והרביעית קיומה והחמישית למודה²) וזוהו השפעה לאחרים שיתכבדו להם ספקותיהם בעת הצריך אליהם ולא יצטרך לבקש סוון ולהתכונן בדבר. ועל זה לא יבול יים כמו לא יפול כלומר שיתקיים אפי' העלה מרוב לחותו ואצלי לפרשו מענין בלוי ורקב מלשון בלה בשרי ועורי (איכה ג ד) כלום שאע"פ שהלחות לפעמים סבת הרקבון ובלוי לא יהיה כן כזה מפני שהמים סמוכים (10^a) לו בדרך שיועיל לו ולא יזיקו ותדמיון שעם חיותו מתמיד כתורה אין צרכי גופו המדומים לעלה ושאר ענייניו הצריכים לו מתקלקלים בכך אבל אוזו כזה וגם מזה אל יניחנו אבל לפעמים ישלח ידו ויקח כפי הצורך התכרחי על הדרך שבארנו והוא אומרו דרך כלל וכ"ל אשר יעשה יצליח. ושםא דמיון העלה הוא בא על שלימות המדות כי כמו שהעלה שומר הפרי כן טוב המדות מעטר החכמה ומכררה שאינו מתנאה בהתמדתו ושקידתו בענייני התורה עד שיקלקל מדותיו בכך, אדרבה הוא מסלם עצמו ומעטר נפשו במדות נכברות עד שתחא תורתו מפוארת מצלה בכל שלימות מדותיו כאמרם ז"ל במ' תעניות³) כתוב יערף כסטר לקחי וכתוב תול כטר אמרחי לא קשיא כאן בתלמיד הגון כאן בשאינו הגון ודמה ההגון למל ושאינו הגון למטר למכת מפני שהמטר כל שיבא ממנו יותר מצורך אדם קץ בו לשעתו אע"פ שלעתים רחוקות הוא בא והמל עם בואו בכל יום לא יקוץ אדם בו

(1) ע"ז ים ע"א ועוד שו"ם סומור זה ט"ו פו. (2) הובא במ' מבחר הפנינים שעד החכמה בסגנון זה: תחלת החכמה שתיקה. שניה לה שמיעה. שלישית זכרנות, רביעית מעשה, חמישית מורה. (3) דף ו' ע"א ע"ש ברי"ם וה"א מהרש"א.

כמו שביארנו במקומו (וחוא¹) ענין וכף אשר יעשה יצליח כדרך אומרם שכל נטיעות שיצאו מסך יהיו כמותך והוא דמיון לכניו אחריו²). ורבותי פירשו ועליו לא יבול שאפי' שיחה תלמידים חכמים צריכה תלמוד³ כלום' שאפי' שיחה בטלה שלהם יוכל אדם לתלמוד ממנה מדה או מוסר או איוו הנהגה טובה (וישרח⁴). וי"ט פ"ו הנפש שתשוב אל האלהים בעתה שלמה ומתאחרת עם הנפרדים כפרי האילן שאחר שנחבשל ואיננו צריך עוד לאילן יפרד ממנו ועליו רמז לנוף ואמ' לא יבול כלום' שלא תחא בלייתו נצחית ורמז לתחיית המתים, או פירושו שזכרו הטוב לא יסוף כדרך זכר צדיק לברכה (כשלי יז). ורז"ל פירשו בענין והיה כעץ שתול וגו' שהזתירנו אחרי לימוד התורה שיותר בגמילות חסדים והוא אומר כעץ שתול שיתנו ממנו בני אדם והם שלש סדריות זו אחר זו הרחקת חברת (10 b) הנבלים ולמוד התורה וגמילות חסדים ותפלינו כזה עד שאמר⁵) כל העוסק בתורה כלבד בלא גמילות חסדים דומה כמי שאין לו אלוה שנאמ' ימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא תורה. ואמ' (7) לא כן הרשעים ר"ל התומים אחר המסון שאין הצלחתם נצחית ואף בעולם הזה אינה תמידית אבל קל מהרה תאבד כפי אשר תדפנו רוח והוא אמרו כמוץ שהוא קל בעצמו ומתנוקע מאליו וכ"ש בהתחדש סבה תניקתו והוא הרוח כן המסון נסיעתו קלה בלא סבה דרך הוצאה והפסד מצוי וכ"ש שיעמדו עליו סכות תמיד. ואמ' (ה) על כן לא יקומו רשעים כמשפט וחטאים בעדת צדיקים כלום' לא יקומו רשעים וחטאים בעדת צדיקים להרמות עמם כמשפט אחד ר"ל אחר שאין מעשיהם⁶) פונים לתכלית טוב ר"ל שאין כוונתם בהשתדלותם לכוונת שלימות לא תהיה להם ולא לחטאים הנמשכים אחר תאוותיהם דרך הנאה תקומה כמשפט ר"ל בעת המשפט והוא הזמן אשר מרת הדין נשואה עליהם לפקוד עליהם כדרכיהם וכמעלליהם⁷) עם עדת הצדיקים בשות. (1) כי יודע ח' דרך צדיקים כלום'

(1) בכ"ו הוא. (2) תענית ה סוף ע"ב. (3) ע"ז י"ט ע"ב. (4) ג"כ [אשר פ"ו יתן בעתו] ועליו לא יבול, כלל שני מיני עצים מה שנותן פרי ומה שלא נותן פרי ולא יבול עלתו. וזכר בו ג' דברים הא' היותו שתול על פלגי מים כי אז יתן פרי בעתו והכ' שלא יבול עלתו והג' כל פרי שיעשה יצליח כלום' שיש בו לברכה ואלו הג' נמצאים בעץ היות כשהוא שתול על פלגי מים ועל זה נמשלו הצדיקים בו והנה רמז אלו השלשה דברים שבו הצלחת האדם הא' בקניינו וזהו אשר פ"ו יתן בעתו והכ' במדותיו המעולות וזהו ועליו לא יבול והג' במעלותיו השכליות וזהו וכל אשר יעשה יצליח כי הן הצלחות. ואז"ל אשר פ"ו יתן בעתו זה קין ועליו לא יבול זה הבל וכל אשר יעשה יצליח זה שת וחמבין יבין ע"כ (עיון שו"ט וילקוט ר' תריג). (5) ע"ז יז ע"ב והפסוק ימים רבים לישראל וכ"ו הוא ברה"י ב פו ג ע"ש. (6) בכ"ו מעשיו. (7) בכ"ו נשואה עליו לפקוד עליו כדרכיו וכמעשיו.

שהצדיק ישיג וידע מכבוד בוראו מה שאיפשר לו¹) ואז יתהפך הדבר להיות האל יודע דרכו ומשגיח בו בדרקות השגחתו הנמשכת אחר שכלו ומוב הנהגתו ודרך הרשעים והחטאים תאבד ר"ל שתפסק מעדת הצדיקים וממדרגתם ופירושו תאבד מעדת הצדיקים אע"פ שעל הצדיקין שפירשנו לא תאבד סכל וכל.

ומה שנאמר אחריו למה רגשו גוים רז"ל כתבו שהכל מזמור אחד והוא שאמרו עליו אשרי האיש ולמה רגשו חרא פרשתא היא²) וזהו שאמרו עליו פתח באשרי וסיים באשרי³) ומ"מ בכל הספרים המדוייקים מצאנו בו שהוא מזמור אחר שני לזה הראשון ואולי כוונת רז"ל שאע"פ שהם שנים הכל ענין אחד והשני נגזר אחר הראשון ועל דרך זה פירשו קצת חכמינו ואמרו למה רגשו וכו' כלום' (11a) אחר שזה שכתבנו נודע מדרך החכמה למה יתקוררו המשתדלים בהצלחות זה העולם והם הנקראים מלכי ארץ⁴) בהשיגם אלו ההצלחות המדומות לדבר על ה' ועל משיחו ר"ל החכם השלם שהוא חמשות בשמן קדשו עד שיאמר ננתקה את מוסרותי מו ר"ל לפרוק עול מלכות שמים ועול מצוות עד שיושב כשמים ישחק לום' שכל השגתם והצלחתם צחוק ולעג וכסוף ידבר אלימו באפו ואמ' על השלם ואני נסכתי מלכי על ציון הר קדשי שהוא מקום תכלית השלימות והשלם ישבח ויספר חקו ויאמ' ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך כדרך הוא יקראני אבי אתה (תהלים פט כו) רומז על השגחתו מכבודו והדמות אליו כפי יכולתו שזהו משל הלידה ואמ' שאל ממני כי החכם הוא המושל על האחרים ויער שתכלה הצלחתם והוא ענין תרועם בשבת ברזל וגו' והורה לאחרים שישוּבו ויכנעו לשם והוא שאמ' ועתה מלכים השכילו וגו' עבדו את ה' ביראה וכן שינהגו עצמם בנקיות והמימות והוא ענין נשקו בר וגו' אבל לפי הפשט יראה שהוא נאמ' על ענין אחר ונתחיל בכיארורו על דרך הפשט ונאמר.

מזמור שני

למה רגשו וגו' צריך שתרע שהמזמורים לא נכתבו כזה הספר על סדר המעשים שארעו לדוד שהרי במזמור שאחר זה נאמ' בהדיא בכרחו מפני אבשלום בנו ונאמרו אחריו כמה מזמורים על דברים שארעו לו קודם מעשה אבשלום אלא שלא נאמרו⁵) על הסדר ושמה אף הוא לא חברים על הסדר רק כפי אשר ישים האלהים בפיו יהיה כותבם על הסדר שהיה מחברם לא כסדר המעשים. וזה

(1) כך נראה להגיה כי בכ"י הגוי' שהצדיק שאינו יודע מכבוד בור אומה שאיפשר לו ושתי המלים מכבוד בור נמחקות ובגליון הימני כתוב ספק ישיג מכבוד הוא בור או ומלח ספק נמחקה ובגליון השמאלי כתוב מכבוד הוא בור (וא"ם שצ"ל הבורא). (2) כרכות ט ע"א. (3) שם י ע"א. (4) בכ"י מלח ארץ. (5) נאמרוהו בכ"י.

המזמור דעת רוב מפרשים שאמרו דוד בתחלת מלכותו או משורר אחר עליו על
 אותו זמן שנתקצו הגוים עליו כרכתי וישמעו פלשתים כי משחו את דוד למלך
 על ישראל ויעלו כל פלשתים לבקש את דוד וילך¹ אל המצודה ופלשתים באו
 (11b) וינטשו בעסק רפאים וגו' עד ויכס שם דוד ויאמ' פרוץ ה' את אויבי לפני כפרץ
 מים (שיב ה יז—כ) וכן פעם שנית נאמ' שם ויוסיפו עוד פלשתים לעלות
 וגו' עד ויך את פלשתים מגבע עד בואך גזר (שם כג) ועל נסים אלו ונצחויו
 שקשה בתחלת מלכותו שכח את האל ושורר הוא או אחר עליו. למה דגשו
 כלום למה רעשו וכן יהגו ריק כלום שידברו גבוהות להבל וריק. (ג) יחיצבו
 מלכי ארץ ר"ל על סרני פלשתים וקראם מלכים לפי שחשבתם כרוכ נאותם
 וכן ורזנים נוסדו יחד נתיקצו על ה' ועל משיחו ר"ל על דוד
 שנמשח כמצות האל והיו אומרים (ג) ננתקה את מוסרותימו ר"ל קשריהם
 של כל ישראל שנקשרו וחמכימו כולם להמליך את דוד והוא בעצמו ענין
 ונשליכה מסנו עבותימו. ואמ' (ד) יושב בשמים ישחק דרך
 משל כמי שמלעניג על מה שאינו נחשב בעיניו לכלום. (ה) אז ידבר אלימו
 ר"ל אליהם באפו והוא שנתנם כיד דוד וי"מ ידבר כמו יחרג מלשון ידבר כמו
 ותדבר את כל זרע המלוכה² (דהייב כב י) ואלימו מלשון אלי הארץ (יחוק'
 יז יג) כלום תקיפיהם³. ואמ' (ו) ואני נסכתי מלכי פירשו בו שהוא מאמר
 המשורר כאלו האל ית' ידבר כלום איך יחשבו הם לבטל מלכותו ואני המלכותי
 ונסכתי מלשון נסיכים ומלכי ר"ל המלך שלי כלום שהוא מלך והוא שלי
 והפכו ואלהים מלכי מקדם (מזמור עד יב) ר"ל מלך עלי וזה יקרה⁴ תמיד
 לשמוש אותיות הכנוי כדרך שמעתי את תפלתך (מ"א ט ג) ושמתים בכית
 תפלתי (ישע' נו ז) חסר מעלי ננעך (מזמור ל"ט יא) מנגד ננעי יעמודו (מזמור
 לח יב) ואמרו נסכתי מלכי על דרך אני משחתיך למלך על ישראל. ויש
 לפרש שהוא מאמר דוד כלום איך חשבו להפילני ואני מעבדי האל והאמרת
 ויחדתי שמו ונשאתי ורוממתי מלכותו על ציון וגו'. ואמ' דוד או המדבר בעדו
 (ו) אספרה אל חק כלומר אספר דבר זה לחוק שאשים לחוק עלי לספר דבר
 ולהודיעו והוא (12^א) ה' אמר וגו'. ואצלי לפרש אספר מה שהוא בעיני חוק כלום כחוק
 ודבר שאין לו טעם רק גזרת מלך והוא דרך ענוה כאומ' שאינו מחזיק עצמו
 כראוי למלך חתו החוק ה' אמר אלי בני אתה כלום שיחדתיך למלך
 לפני על דרך שהבן מיוחד לעבודת האב ולאהבתו ועל דרך הנאמ' בכלל כל
 ישראל בנים אתם לה' אלהיכם (דברים יד) ואמרו אני היום ילדתיך רוסו
 על היום שמשחו למלך ור"ל גדלתיך ויצרתך על צד שנעשית ראוי לכך ומצאנו

(1) כפסוק כתוב וישמע דוד וירד אל המצודה. (2) הממלכה כתוב שם.

(3) בכ"י יקרא.

(4) פירוש זה מביא גם הראב"ע ורנחחו.

הלירה במקום יצירה בטרם¹) ילדו ועל הגדול והתקון כמו צור ילדך (דברים לב יח). ואיפשר שרמו על אומרו בני אתה והיום ילדתך שמאותו היום נצנצה רוח הקדש כאומרו ותצלח רוח ה' אל דוד מהיום ההוא ומעלה (שיא מז יג). ומצינו שכמו שהצדיקים נקראו בנים כן יאמר עליהם שהאל ילדם כאומרו צור ילדך תשי ותשכח אל מחולליך (שם) שהאל לך כמו האב והאם שנקראת מחוללת והענין שהוא ית' המגדל והמתקן ענייני האדם כאומרו בנים גדלתי ורוםמתי (ישעי' א) ונאמ' על שלמה בספר שמואל בנבואת נתן הנביא (ש"ב ז יג) הוא יבנה בית לשמי ואני אחיה לו לאב וחוא יחיה לי לבן. ואמ' (ח) שאל מ סני וגו' כלומ' שהאל אמ' לו שאל מסני ואתנה גוים נתלתך וגו' כמו שאמ' לו ואכרית את כל אויבך ספניך (דמ"א יז ח) וכן נאמ' שם (יד מז) ויצא שם דוד בכל הארצות וחי נתן פחדו על כל העמים ואפסו ארץ פי' קצווי ארץ. וכן אמ' לו (ט) תרועם כלומ' שהאל אמ' לדוד שהוא ירוע וישבר הגוים בשבת ברזל כלומ' בחזק וגבורה וככ"י יוצר תנפצם כלומ' תרוצצם ותשברם כי יחיו לפניך כקש נדף וככלי חרש הנעשים ביד יוצר חרש, חקרה על התגברותו ועל חולשת הנלחמים בו. ואמ' דוד או-המשורר עליו כאלו ידבר עם אותם האויבים (י) ועתה מלכים תשכילו כלומ' התכוננו כי (12b) מאת ה' תיתה זאת ואיך תחשבו לבטלה (יא) עברו את ה' ביראה כלומ' שתכנעו לפניו וגילו ברעדה כלומ' הראו עצמיכם שמחים במה שאתם נרעדים בו אחר שרצון האל בכך או פירושו שתודו לאל שאף הצלחתכם מידו נהנה לכם ושמתו בה ברעדה כלומ' במחשבת שהוא יכול ליטלה מכם כמו שנתנה לכם, או נפרש ברעדה כלומ' ואף כשתעבדוהו ביראה תגילו במקום חרעדה ר"ל במקום הנאמ' עליו אחזה רעה חנפים (ישעי' לג יד). (יב) ונשקו בר נראה לפרש נשקו מענין נשיקה ובר מלשון נקיות כלומ' זיינו עצמכם והתלבשו מנקיות²) ותמימות ומצד היות הנשק והזיון כלים מרוכים יכוסה מחם האדם מכף רגל ועד ראש המשיג התלכשות החוא לנשק. פן אולי אם לא העשו כן יאנף עליכם ותאבדו דרך ר"ל מן הדרך הישרה או פירושו תאבדו מדרך כתוקים כמי שאבד דרכו ואינו יודע אנה יפנה למקום מגמתו. כי יבער כסעם אפו כלומ' אם תעמדו עוד מעט על רשעכם יבער אפו ומוף דבר אשרי כל חוסי בו. וי"ם נשקו מן נשיקות פיהו ובר כמו בן כלומ' חודו במלכות זה הבן על דרך אמרו בני אתה ואמר דרך הפלגת חוראת המלכות נשקו בר וחוא כעין נשיקת חיד כלומ' לחודאת מלכות וראשון נראה יוחר: ורבתי' ע"ה פירשו³) כל המזמור על

(1) אולי צ"ל: בטרם חרים ילדו (מזמור צ). (2) נראה שצ"ל: בנקיות.

(3) למה רגשו על מלחמת גוג ומגוג ברכות ז ע"ב, ופסוק שאל מסני על מלך המשיח שיש מוסור זה ומוסור כ"א וכ"ר פי' מד לפסוק מה תתן לי ואדריני גו' ב פי' מן יולקוה מוסור זה.

הגאולה העתידה במלך המשיח ולמה רגשו על מלחמת גוג ומגוג וחנה המזמור כולו מבואר מנפשו דרעת זה והוא אצלי מה שאמ' אשרי כל חוסי בו אע"פ שיארך חוסן כמעט שתתיאש האומה ממנו מ"מ אשרי החוסה בו ויגיע והוא בעצמו אשרי המחכה ויגיע (דניאל יב יב):

מזמור ג

(6) מזמור לדוד כברחו מפני אבשלום בנו. רבו ע"ה¹ שאלו מזמור לדוד בכיה לדוד מיבעיא ליה אלא כיון שאמר לו הנביא הנני (13a) מקים לך רעה מביתך (ש"ב יב) אמ' שמא עבד או ממור שאינו מרחם עלי כיון שידע שהוא בנו שמח ואמ' מזמור. ובמקום אחר² דרשו כשראה שאבשלום קם עליו אמ' ודאי כולם קשרו עלי כיון שראה תכסימו קיימת והוא שכשאמ' לעבריו ולכריתי ולפליתי שהם חסנתרין קומו ונכרחה מפני אבשלום אמרו ככל אשר יבחר אדוני המלך הנה עבדיך (ש"ב טו טו) וכן כשבאו מחנים שובי בן נחש ומכיר בן עטיאל וברזילי הגלעדי יצאו לקראתו במיני מזונות פרנסה וכלכלה (שם יז, כז) שמה. ועוד דרשו³ אמ' דוד בעצמו יעקב אבינו כרח ועלה והצליח משה רבי' כרח ועלה והצליח אני כרח ועלה בידי ומצליח שהגלות מכפרת עון הח'ד זכרתי משפטיך מעולם ה' ואתנחם (מזמור קיט נב). נראה דעתם ז"ל שהדברים הנאמרים על צרה דרך תחנה או דרך צער לא יתכן לומר בו לשון מזמור אלא אי"כ על איזה צד של נחמה או איזה צד של שמחה ולדעתם יש לתסוה מה נעשה על כמה מזמורים שנאמרו על צער לכד ודרך תחנה כגון כבוא דואג האדומי בבא הזיפים ואם שמח על שם בטחון והופעת רוח הקדש עליו בענין הצלתו מה נעשה בכל המזמורים הנאמרים דרך קינה על הגלות ועל החרבן. ושם אף אלו מדין⁴ נבואת נחמה רסוזה בתוכם ומ"מ לפי הפשט לא הל עליהם שום מזמור בשעת מעשה אלא אחר שניצל היה מחבר שירתו עד שאסף את כולם וקבעם לשיר לכית המקדש וכן הנאמרים על הגלות להודעת הכטחת התכלית והגאולה. ואחר שתדע הקדמה זו צריך שתזכור מה שכבר קדמנו מדעת רבו ע"ה⁵ שעל ידי עשרה זקנים חבר דוד ספר זה וכוונתם שכל אחר מאלו העשרה חבר קצת מזמורים וחברם דוד בספר זה עם המזמורים שחבר הוא מעצמו וכבר ביארנו שעשרה זקנים אלו הם אדם הראשון מלכ"צדק (13b) אברחם אבי' אסף הימן ידותון משה ושלשה בני קרח והוה דרך רדש אלא שאף לפי הפשט איפשר שיהיה כן בקצתם כמו תפלה למשה שאיפשר שמצאה זכתה בספרו אבל השאר יראה שחברם דוד והיה נותנם ללויים שחזר קוראם דרך כלל בני קרח לומר בהם ברובן לפני הארון וחזכיר מן הלויים כפרט לרוב השיבוהם

(1) ברכות ז ע"ב ע"ש. (2) זה מביא רש"י בפירושו בשם מדרש אגדה.

(3) ש"ס כאן אות ג. (4) אולי צ"ל מעין. אמ"י. (5) ב"ב יד: ועיין שו"ט מזמור א ס"ו.

אסף והימן וירחון ואיתן האזרחי והוא שכתו' או נתן דוד בראש להודות לה' ביד אסף ואחיו (דח"א טז, ז) וכן ראייה אמרו למנצח על ירחון מזמור לדוד (מ' סב) ואף למשה א"ה איפשר שהיה לוי מיוחד בדורו וכלם חברים דוד עם אותם שלא חוזר בהם שום אדם או שהוזכר בהם דוד לבד. ועוד דרשו ז"ל¹) שספר זה נאמ' בעשרה לשונות של שבת בניצוח בניגון במזמור בשיר כחשכל בתחלה בברכה בהודאה באשרי כחללויה ולדעתנו כלם ענין אחד כפול במלות שונות אלא שרז"ל דרשו ניצוח וניגון לקתיד, משכיל עיי' תורגמן, לדוד מזמור ששרתה עליו רוח הקדש תחלה ואח"כ אמ' שירה, מזמור לדוד שאמ' שירה ואח"כ שרתה עליו רוח הקדש. וכן יש מן המזמורים שנתיחסה זמירתם לכלי זמר לא ידענו אם אותם שלא נכתב בהם כלי זמר היו נאמרים בשירת הפה לבד או אף הם בכלי²) ניגון אלא שלא נכתב וכן הוא חלוק שמות כלי ניגון לא נודע לנו והנה מצאנו למנצח בניגונות וכן למנצח (על) [אל] הנחילות, למנצח בניגונות על השמינית, שגיון לדוד, למנצח על חגתיה, סכתם לדוד, למנצח על אילת השחר, לדוד משכיל, מזמור לדוד לחזקיה, למנצח על שושנים, למנצח לבני קרח על עלמות, למנצח על מחלת, למנצח על יונת אלים רחוקים, למנצח על שושן קרות, סכתם לדוד ללמר, שיר המעלות וכל אלו הם רובם כלי שיר ומיעוטם איפשר שפירושם בענין אחר כמו שיתבאר כל א' בפרטיו. (14a) ומשמות כלי הניגון עוד³) שלא נכתבו בראשי המזמורים נבלים וכנורות ומצלתיים חצוצרות עוגב מינים עשור. ומלת למנצח יראה שהיא כללית והיא נאמרת לממונה על כל המשוורים והסנגנים ולא תמצא בשום מקום למנגן ולא למשורר אלא למנצח כלום' שיחא ניתן המזמור על ידו לחזר באיזה סכלי הניגון הנאות אליו לפי עניינו פעם על הכלי הנקרא נגינות פעם על השמינית וכן בכלם וטעם השמות לא נודע לי אלא שבפרטים יתבאר קצת טעם בקצתם. ואחר שהשלמנו זה דרך כלל נחל בביאור המזמור השלישי ונאמ' (ג) ה' סה רבו צרי וגו' כלום' שאפי' בני נהפך עלי לאויב. רבים קמים עלי שהרי עשאו נטח אחרי אבשלום וכן אחיתופל וכן הרבה מישר' ואצלי לפרש רבים קמי' עלי רבים ונכבדים חשובים מלשון רבי חסדך (ירמ' לט, יג) כלום' כפת הם חשובים ונכבדים וגדולים ואם אין אתה עורני הריני נמסר בידם. (ג) רבים מזמורים לנפשי ר"ל על נפשי כמו אמ' לבני ישראל' (שמות יד ג). אין ישועתה לו באל' סלח ר"ל מקולם כלום' אלתיים עזבו לדוב חמאיו או פירושו אין ישועתה לו עם כל בטחונו באלתיים. (ד) ואתה ח' סגן בעדי לשמרני טרעתם. כבודי ומרים ראשי שלא אבוש⁴). (ה) קולי אל' ה' אקרא ויענני כלום' והוא יענני וכא עבר במקום קתיד או בא דרך נבואה שנבואות יגידו לפעמים הקתידות לשון

(1) שיש שם ורשי בתחלת פירושו לתהלים. (2) כלי נגון ככ"ו. (3) עד ככ"ו.

(4) נ"ב כי מי שיבוש ופלו פניו כי חסא בעון בת שבע.

עבר לקיום חברה. סחר קדשו משל לשמים כמו מי יעלה בחר ה' (סומור כד).
 (ו) אני שכבתי ואישנת כלום' שלא אחרד לתלאות אבל אעמוד כטוח ואישן
 בשלום¹) הקיצותי כי ה' יסמכני כלום' וכשאיקץ אעור בכטחה ג"כ כי
 ה' יסמכני שלא אפחד (ו) ולא אירא מרכבות עם אשר סביב שתו עלי
 ר"ל שנלחמו עלי מלשון שות שתו השקעה (ישע' כב ז) ופה ישית בגאון גליך
 (איוב לח יא). (ח) קומה ה' כי חכית וגו' כלום' כיכמה הושעתני והכית את
 כל אויבי לחי ר"ל בלחי²) (14b) ושני רשעים המבקשות למרפני שברת. (ט) לה'
 הישועה כלום' ולא ביד אדם לא בחיל ולא בכח. על עמך המיוחד לך³)
 ברכתך מלה לעזרו ולהושיעו מצרותיו כל עת וכל זמן. ומה שפירשנו מלת
 מלה כמו לנצח או לעולם כן נראה מרוב המקומות שמלה זו נכתבת שם ויש
 חולקים בפ"י זה מאמרו על מי מריבה מלה (סומור פא) וקדוש סחר פארן מלה
 (חבק' ג ג) עד שמתוך כן פירשו בה עניינים אחרים לא נכוננו בעיני והנראה כי
 מלת מלה מורה אורך זמן חן על עתיד הן למפרע על סח שעבר.

מזמור ד

(ה) דם נצח⁴) בנגינות. איפשר שכלי הניגון היה נקרא נגינות כמו
 שיתבאר במזמור שאחריו והמזמור הזה גם הוא נאמ' בזמן מלחמת אבשלום שהיו
 רוב בני ישר' מבויים אותו ונאספים להלחם עליו והיה מתפלל ואמ' (ג) בקראי
 ענני אלהי צדקי איפשר שהיוד יתירה ור"ל אלהי צדק או פירושו שופט
 אותי בתומי ובצדקי. בצר הרחבת לי כמה פעמים, חנני עתה ושם ע
 ת פלתי. (ג) וכני איש הוא על הגדולים ועד סה כמו עד מתי כלום' עד מתמן
 הזמן תשימו כבודי לכלמה ר"ל שתכזו אותי ואת מלכותי ותאתבון ריק ר"ל
 דבר נמנע ושמשבתכם בו הכל והוא מה שתחשבו להעבירני ממלכותי תבקשו
 כזב כלום' דבר שאינו נמשך אבל פוסק לשעה מועטת מלשון תוחלתו נכזבת
 (איוב מא א) יכזבו מימיו (ישעיה נח יא) ובלעז דיפלימינט⁵). (ד) ודעו וגו'
 חיו יתירה כלום' דעו ר"ל חתכוננו כי חפלה ה'⁶) ר"ל חבדיל ה' חסיד לו

(1) ג"ב ויש הבדל בין תרדמה לשינה ונימה כי תרדמה הוא גדול שבשינה שאישן ג'
 ימים בבחלה ונימה הוא מעין שינה כמו נים ולא נים תיר ולא תיר ואמ' דוד אני שכבתי
 בערבות ובשכיבה בנחת ואחר אקוץ בלא חרדה כי ה' יסמכני. (2) ג"ב הסכה חבירו
 בלחי הוא בויון גדול. (3) ג"ב ואמ' עמך ללוחמים בעבור דוד כי הם עם השם באמת
 ולא העוזרים לאבשלום. (4) ג"ב המנצח הפקיד על המשוררים כמו ומנצחים
 עליהם הכתו. בדברי הימים ודוד היה נותן חמזמור על הפקיד לנצח בו כל' להלל.
 (6) בלי- defalhiment ובליצ defaillance (Abnahme, Aufhören). (6) הפלא

וקרא עצמו חסיד על דרך כי חסיד אני (מוסור פו) כלום' שהכירני לנחלתו ולעבודתו ולא יחנני בנפש צרי לחיות יעודו במל' אבל ישמע בקראי אליו. (ה) רגזו מלשון ורגזו וחלו (דברי' ב כה) ר"ל שתפחדו ותקמרו נרעדים לפני האל ואל תחטאו לרדוף אחרי ולמרוד כי לכמל מעשיו ית' אמרו בלבבכם כלום' חשבו והתכוננו על משכבכם שהוא מקום העצה והמחשבה הזכה (154) ואז תחרישו מזה לעולם כי תכירו שאין ביד אדם לכמל רצון האל ובחירתו¹.) (ו) וזכחו על מה שמרדתם בו ומריתם את פיו זכחי צדק ר"ל בכונה מעולה ובטחו אל ה' ולא על גבורתכם. ואמ' כמתפלל על מחשבת שונאיו (ז) רבים אומרים מי יראנו טוב להעביר מלוכה ממני ואתה ה' ברחמיך נסה עלינו אור פניך² כלום' שתאיר אפלתנו. ואמ' (ח) נתת שמחה בלבי וגו' כלום' הם גומלים עלי רעה חתה טובה שהם שמחים בצרתי ואני שמח בטובם וככל עת שאני רואה אותה משופעים³ בדגן והירוש נתת שמחה בלבי. וי"ם כי רבים לא יתאוו אלא למוכת העולם הזה ואמרו' מי יראני טוב אבל אנחנו כל תאוותינו לאור פניך. ולפי המדרש⁴ יש לפרש רבים אומרים (לנפשי) כשרואים בצרת עצמם מי יראני טוב כלום' שיתיאשו מן הטובה אבל אני אומר נסה עלינו וגו' כלום' ששכר הצדיק למועד שמור יפה לקץ ולא יכזב (חבק' ב ג') והוא אומר נתת שמחה בלבי כשאני רואה הצלחת הרשעים ודרשו בו הטעם אם למכעיסיו כן לעושי רצונו על א' כמה וכמה⁵) והוא ג"כ ענין (ט) בשלום יחדו וכו' כלום' ירעתי שהתכלית יהיה להשלמת החפץ והכוונה ומלת יחדו לפי זה איננה נופלת יפה אלא שהוא חסר כלום' בשלום עם הצדיקים יחדו אשכבה ואישן כי אתה ה' לבדד ר"ל לכוך לכמה תושיבני. ולפי הראשון יהיה פי' הפסוק כן לרעתי, אני שמח בהצלחתם ומתאוה שאשכב עמכם יחד בשלום, אע"פ שאתה ה' בטוח אני כך שתושיבני לכמה אפ"י עם היותי לבדד ר"ל יחיד בלא עזר וכאה מלת כי במקום אע"פ כמו כי עם קשה עורף הוא (שמות לב, ט) וכן רבים כלום' לא מפתדם אני אוהב זה אבל מרוב אהבתי וחשוקתי בשלום. וי"ל הפסוק דרך הפלגה כלום' שהאדם חרד לחיות עומד יחיד אף בעת השלום וכי"ש בעת המלחמה ואמ' כמו שהאדם עומד בטוח כשעומד בחברה ובעת השלום כן אני בכמתי כך בעת צרה ומלחמה אעמוד בטוח כאלו אני בשלום ויחדו ר"ל בחברה.

(1) ניכ או דמיו לשון מחשבה ור"ל והתכוננו להשלמת החשובה בלב ולא כפה בלבד.
 (2) בכ"י נמצא כאן ר"ל נסה עלינו ופי"ם הוא וכצ"ל ר"ל נשא עלינו כלום' וכו'
 (3) צ"ל: משופעים. (4) עיין שו"ט מוסור זה סי' יא ופירש"י לפסוק הוה והוא רעיון של ר"ע סוף ספי' מכות. (5) כ"ר פ"י ס"ה.